

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Stockholms Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i Underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

STOCKHOLM, 1840.
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Stockholms Län till Kongl. Maj:t i Underdånighet afgifne Femårs-berättelse för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Stockholms Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i Underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

STOCKHOLM, 1840.
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
Invånare.....	3.
Sedligheten och Bildningen.....	4.
Skeppsbyggeri.....	6.
Välmågan.....	6.
Tjenstehjonslönerne och dagsverksprisen.....	6.
Näringar.....	6.
Jordbruket.....	6.
Boskaps-skötsel.....	7.
Häst-kulturen.....	7.
Skogarne.....	8.
Bergsrörelse.....	8.
Fabriker.....	10.
Jagt.....	12.
Fiske.....	12.
Salpetertillverkningen.....	12.
Kolning och forsling.....	12.
Sjöfart.....	12.
Ladugårds-skötsel.....	12.
Skjutsningen.....	12.
Bränvinsbränningen.....	12.
Politisk Författning.....	14.
Kammarverk.....	14.
Statsbidrag.....	15.
Politie.....	16.
Helsovården.....	16.
Allmänna Institutet för Döfstumma och Blinda.....	18.
Fattig-försörjningen.....	18.
Skall.....	18.
Städer.....	19.
Södertelje.....	19.
Norrtelje.....	19.
Öregrund.....	20.
Östhammar.....	21.
Sigtuna.....	21.
Waxholm.....	22.

Länets allmänna beskaffenhet.

Någon hufvudsaklig förändring af Länets allmänna beskaffenhet har under dessa år icke inträffat. Skogarne å flere orter, särdeles å Wermdön och i Sotholms Härad, hafva dock blifvit allt mer och mer uthuggne, och genom fortsatte arbeten af enskilde personer har Länets uppodling fortgått.

Invånare.

Deras antal, som år 1832 uppgick till 104,986, utgjorde, vid Mantals-skrifningarne år 1837, 108,989, hvaraf 30,333 män och 33,437 qvinnor, eller tillsammans 63,770 personer erlade personella utskylder, hvaremot 21,825 män och 23,394 qvinnor, eller 45,219 personer voro derifrån befriade. Folk-mängden har således under dessa fem år tillväxt med 4,003 personer inom hela Länet, eller fördeladt på de särskilde Fögderierne och Städerna med

134 inom Frösåkers och Nardinghundra Fögderi på en folkmängd af	18,302.
944 inom Lyhundra Fögderi på	16,168.
989 inom Åkers och Wermdö Fögderi på	14,721.
965 inom Långhundra Fögderi på	15,291.
12 inom Sollentuna Fögderi på	11,380.
773 inom Sotholms Härad på	11,254.
678 inom Svartlösa och Öknebo Härader på	12,399.
32 inom Färentuna Fögderi på	5,018.
46 inom Städerna på	4,456.

Summa 4,003.

Summa 108,989.

Folkökningen utgör således på hvarje 1000 för Länet 37 och för Sotholms Härad, der den varit störst, 68.

Då vi haft den lyckan, att under dessa fem år åtnjuta ett oafbrutet fredslugn och helsotillståndet inom Länet, med få undantag, hvarom längre fram vidare förmåles, i allmänhet varit godt, torde denna förökning icke böra anses öfverstiga hvad som under sådane förhållanden är vanligt, eller någon särskild orsak dertill behöfva sökas. Att folknummerns tillväxt inom Sotholms Härad dessutom till någon del endast varit tillfällig och beroende af in- och utflyttningar, bevisas deraf, att den vid mantalsskrifningen sistlidet är befunnits återigen minskad med icke mindre än 208 personer, utan att någon svårare sjukdom eller annan olycka sådant förorsakat. Det större sedeförderf hos allmogen i trakterna kring hufvudstaden och deraf uppkommande svaghet hos affödan, i förening med ständiga inflyttningar till staden, torde vara orsaken dertill, att folkökningen i de närmast Stockholm belägne Fögderierne är mindre än i de öfrige.

Sedligheten och Bildningen hos folket synes vara i något stigande. Bland den del af allmogen, som brukar jord för egen räkning, nemligen Bönder, Landtboar och Torpare, råder i allmänhet sedlighet, nykterhet, hysning i uppförande samt ett stilla och ordentligt lefverne. Men i sednare tider har, tyvärr, denna bättre medborgare-class blifvit allt mer och mer förminskad och i stället tjenstehjons-classen förökad, samt ett eget slag deraf nemligen statfolks-personalen tillskapad. Statfolket liknar andre tjenare deruti att de, likasom desse, lefva endast för dagen och hafva hem endast för året; men som de bo och hushålla för sig sjelfva och vanligen äro gifta, sakna de den för tjenstehjonen så nyttiga tillsynen af husbondefolket, och, under sken af frihet, tryckas de oftast af bekymmer för sin utkomst, då stugan blifvit full med barn, och hustrun för deras vård eller genom sjuklighet är hindrad att bidraga till inbringande af hvad som till gemensamt uppehälle erfordras. Behovvet och bekymren alstra laster. Barnen vanvårdas. Många dö af elände i sina späda år, andra drifvas ur fäderne-huset, der föda för dem ej finnes. För att lefva måste de anropa andras barmhertighet, och då de väl lätt vana att lefva af tiggeri, utan någon slags samsättning, och äro lemnade utan all tillsyn, förfalla de i lättja och liderlighet. Odugliga och förtappade sluta de sedan sina dagar i fångelser och arbets-inrättningar. Och i samma mohn som denna folkklass förökad sig, hafva ock antalet af uslingar och brott tillväxt. Ännu har ej kärnan af folket blifvit förstörd, men vanan vid de våldsamer, tjufnader och bedrägerier, som ständigt begås, kan småningom förminska afskyn deraf och undergräfvat dygden hos folket.

Bedröfligast är förhållandet i trakterne närmast intill hufvudstaden. Inom flere socknar finnes ingen sjelfägande, knappt sjelfbrukande allmoge. Nästan all jord hörer till herregårdarne, hvilkas ägare beklagligtvis tänka alltför ofta uteslutande på egen vinning, och hafva ej sinne för folket och det allmänna bästa. De hafva från sina gårdar förvisat alla landtbönder och torpare, och begagna endast statfolk och drängar. Af sådane, jemte egendomsherrarne och deras arrendatorer, utgöres således befolkningen inom dessa socknar. Statfolket och drängarne, saknande helt och hållet den kärlek till hembygden, som gifver allmogen dess egentliga styrka, flytta än hit än dit, hvaraf ock händer, att folkmängden inom en socken kan ena året vara betydligt mindre än det andra, utan annan orsak, än att en mängd tjenstfolk utflyttat.

Högt förderligt för den besutne allmogen, som bor i fögderierne närmast hufvudstaden, är äfven i allmänhet det goda tillfälle till förtjenst genom skjutsning, som erbjuder sig dels i staden och dels vid gästgifvaregårdarne deromkring. Skjutsningen inbringar dock en ganska betydlig penningesumma, som skulle kunna mycket bidraga till ortens välstånd, om den rätt användes och icke en stor del deraf qvarlemnades å krogarne i och utom Staden, och om ej, för att vinna några Riksdaler i skjutspenningar, mången försummade sitt jordbruk till förlust af mångdubbelt värde, samt ungdomen, der sådan till skjutsning begagnas, genom att sysslolöst tillbringa sina dagar å gästgifvaregårdarne, förleddes till spel, liderlighet och fylleri, samt vänjdes vid lättja.

I trakten närmast hufvudstaden märkes ej någon betydlig förminskning af fylleriet, men i öfrige delarne af Länet visar sig ett herömvärdt sträfvande att iakttaga måttlighet vid förtärandet af starka drycker, och i synnerhet att derifrån afhålla ungdomen. Inom några få församlingar hafva öfverenskommelser i sådant afseende blifvit träffade och varit af nytta, men inom de flesta finnes dock ännu icke någon nykterhets- eller måttlighetsförening, och hos en stor del af presterskapet råder den öfvertygelse att sådane föreningar ej äro behöflige, der folket förut inser nyttan af måttlighet, och derförutan icke kunna medföra någon förbättring. Höga bränvinspriser och försvårande af tillfälle att åtkomma bränvin, derigenom att krogarne förminskas, anses deremot allmänt, efter hvad erfarenheten visat, hafva kraftigast motverkat fylleriet.

I Skärgården öfvas af allmogen *Skeppsbyggeri*, och byggas numera, särdeles inom Watö Socken, fartyg af alla slag, som, så väl till konstruktion som tackling, äro för den sjöfart, hvartill de begagnas, ganska goda och ändamålsenliga. Någon annan anmärkningsvärd konstflit finnes ej hos folket.

Välmågan kan väl ej sägas i allmänhet hafva hvarken till- eller af-tagit, utom i Skärgården, der skeppsbyggeriet och sjöfarten, som äro i märkbar tillväxt, synas hafva något ökat välmågan.

I samma mohn, som behofvet af tjänstefolk och arbets-biträden genom det förändrade brukningssättet af jorden, tilltagit, hafva ock *tjenstehjontönerne* och *dagsverksprisen* blifvit uppdrifne; och de bibehålla sig jemna, utan afseende på högre eller lägre spanmåls-priser. En tjänsteträng kan för närvarande anses i allmänhet kosta 133 R:dr 16 sk. och en piga 83 R:dr 16 sk. För ett karldagsverke på egen kost betalas vanligen i norra delen af Länet 24 à 32 sk. och närmare hufvudstaden 32 à 40 sk., med någon förhöjning för slöjd, timring och murning samt åt handtverkare. För Qvinfolks-dagsverken åter i allmänhet från 12 till 16 sk. allt Banco.

Näringar.

Jordbruket, ortens hufvudsakliga näring, bedrifves i allmänhet å det från urminnes tider vanliga sätt, så att hvarje år hälften af åkern besås och andra hälften ligger i träde, hvarå likväl stundom odlas ärter, lin, bönor och potates. Flerstädes i granskapet af hufvudstaden, derifrån gödningsämnen hemtas, har vaxelbrukning blifvit införd, men i de öfrige delarne af Länet endast å några få större egendommar.

Ortens sädeslag äro hvete, råg, korn, hafra, blandsäd och ärter. Härforutan odlas potates ganska betydligt, trädgårdsväxter synnerligast kring hufvudstaden, vicker, bönor, lin och hampa, de båda sednare slagen dock ej till husbehof, samt ehuru obetydligt humla och tobak. — Enligt den härvid fogade, efter inkomne uppgifter från Krono-Fogdarne upprättade tabell, som dock endast aproximativt kan utvisa det rätta förhållandet, skall, sedan sista Berättelsen afgafs, årliga utsädet hafva förökats med omkring 1,800 tunnor säd och 3,800 tunnor potates, en följd af Länets jemnt stigande odling. Sädes-produktionen öfverstiger betydligt ortens behof, hvarföre mycket deraf dels förnyttas i Stockholm och dels förbrukas till bränvin.

Genom odlings-arbeten under ifrågavarande år hafva framför andra utmärkt sig Herr Kongl. Secreteraren Odelberg på Enskede, Herr Öfversten, Grefve Ankarsvärd vid Follnäs, Herr Kammarherren von Klercher på Näsby, Herr Bruks-Patronen Arfvidsson på Broby, Herr Kyrkoherden Doctor Arpi i Börstil, Herr Majoren Jägerhorn på Wårby, Hans Excellence Herr Grefve Piper på Sturehof, Herr Hof-Marschalken Baron Rudbeck på Marieberg, Herr Öfversten Grefve von Schwerin på Jacobsberg samt Rusthållaren Jonas Sundström vid Enebyberg i Danderyds Socken.

Den af Kammar-Rådet och Riddaren N. Dufva för flere år sedan påbörjade, i förra Fem-års-Berättelsen omförmälte vattenledning från Malm-sjön, medelst en mina, som gräfves och muras genom en sandbacke, 36 alnar under dess största höjd, har oafbrutet blifvit fortsatt och lærer snart blifva färdig.

Sättet för åkerbruket och de dervid begagnade redskap hafva ej undergått någon väsentlig förändring, men tröskverk hafva å flere ställen blifvit byggda.

Boskaps-skötseln har stigit något genom den ökade tillgång på foder, som vunnits derigenom att man lemnat mera omsorg åt ängsskötseln och å flere orter, synnerligast inom Wahlö och Börstils Socknar, allmännare börjat odla artificiella grässlåg. Å de större egendomarne är fodertillgången merendels tillräcklig, men hos allmogen å slättbygden stundom knapp. Bete finnes i allmänhet efter behovet, utom i trakten kring hufvudstaden och vid några herregårdar, der betesmarken blifvit genom verkstälde odlingar förminskad. Vid de nära intill Stockholm belägne egendomar lemna ladugårdarne en ganska betydlig afkastning genom lättheten att i staden mot förmånliga priser afsätta mjölk och smör, hvarföre ock å dessa egendomar synnerlig omsorg blifvit lemnad åt ängs-skötseln.

Häst-kulturen är i stigande och racen förbättrad derigenom att tillfälle lemnats till stobetäckning af squadrons-beskällare och hingstar från stuteriet vid Strömsholm. Erforderligt antal inom Länet uppfödde remonter för den här förlagde del af Lif-Regementets Dragon-Corps finnes numera alltid att tillgå.

Utom det vid Mellinge-holm i Roslagen inrättade, staten tillhörige, stam-scheferi hafva flere sådane blifvit vid åtskillige egendomar inrättade,

hvaribland de vid Broby i Söderby socken, Follnäs i Sorunda socken och Ledinge i Knifsta socken utmärka sig.

Skogarne upptaga en ganska betydlig del af Länets. De utgöras af några mindre betydliga kronoskogar, som lyda under de inom Länets befintliga kungsgårdarne, fyra härads-allmänningar, Sollentuna, Långhundra, Semminghundra och Erlinghundra, några sockne-allmänningar samt för öfrigt enskilde skogar, hvaraf de hufvudsakligaste äro belägna i Södertörn, Skärgården och i norra delen af Länets. Å härads-allmänningarne har årliga afverkningen uppgått till omkring 600 timmer, 200 lass gärdsel, 70 lass stör och 400 lass ved. De äro i allmänhet väl värdade och å Sollentuna och Semminghundra härads-allmänningar har traktthuggning blifvit införd. Enskilde skogarne anlitas deremot allt för mycket, så att allmogen snart nog torde komma att sakna påräknad inkomst af skogen, hvilken den å flere orter, såsom å Wermdön och i flere socknar af Sotholms Härad, hittills haft. Uppstegrade priser å skogseffecter i hufvudstaden, till någon del en följd af den stora quantitet ved, som för ångfartygen erfordras, samt lättheten att genom skogens tillitande göra en ögonblicklig vinst har, i förening med den hos allmogen vanliga sorglöshet för kommande dagar, varit orsaken till denna misshushållning. Det vanliga skogsödande hägnadssättet och bränvinsbränningen medtaga äfven mycken skog.

Bergsrörelse drifves inom Länets medelst grufbrytning, tackjernsbläsning, stångjerns tillverkning, stålbränning och manufactur-smide.

Vid Utö jerngrufvor, som för närvarande bearbetas med omkring 100 personer, har grufbrytningen under de sednare åren blifvit något utvidgad, tre nya vattenuppföringsverk, hvilka drifvas med ångkraft, byggde och en railväg anlagd. Genom grufvornas tilltagande djup och det ökade vattentilloppet har arbetet blifvit försäkrat. En del af malmen säljes, men det mesta fördelas emellan Gruf-Intressenterne och användes af dem sjelfva vid egna masugnar.

Herrängs jerngrufvor i Häfverö socken bearbetas med omkring 60 personer, och der brytas årligen 16,500 Skepp. malm, hvilken, likasom den som brytes i jerngrufvorne vid Wigelsbo i Wahlö socken, Röddarne i Hökhufvud socken och vid kyrkoherde-bostället i Börstil, samt uti flere smärre grufvor

grufvor af mindre betydhet inom Wahlö socken, tillgodogöres vid masugnar och bruk i Norrland.

Uti en gammal jerngrufva, belägen å Jerna socken-allmänning, företogs ånyo grufbrytning för omkring nio år sedan. Arbetet drivnes verksamt af ett bolag med 20 personers arbetsstyrka, och har årligen brutits omkring 6,000 skepp:d malm, hvaraf större delen använts vid Finspångs och Staf-sjö kanon-gjutier.

Å Långbro skog i Wårdinge socken har en äldre förlagd jerngrufva nyligen blifvit upptagen.

Kalkbrott finnas flere i Wårdinge socken och jernvål å andra ställen inom Länet, men betydligast är det å ön Karta, lydande under Herr Öfversten och Riddaren Grefve Ankarswärds egendom Föllnäs i Sorunda socken.

Å Arholmarne i Wätö socken har funnits en slags sandsten, som för sin utmärkta eldfasthet varit högt värderad och till masugnsställ begagnad, men derå är numera icke någon annan tillgång än lösa stenar som påträffas vid hafsstränderne.

Inom Rådmanö socken finnas flere goda qvarnstensbrott.

Vid de inom Länet varande masugnar, Berkinge i Wahlö socken, Bennebohl i Bladåkers socken, Edsbro i Edsbro socken, Länna i Almunge socken och Wällnora i Knutby socken, användes hufvudsakligast malm från Dannemora grufvor, och tillverkas tackjern för Forssmarks, Hargs, Schebo, Rånäs och Wattholma stångjerns-bruks behof.

Forssmarks bruk är privilegieradt å två hammare och fyra härdar, samt 2,875 skepp:d stångjernssmide, mot 28 skepp:d 15 lisp:d hammarskatt.

Hargs bruk å två hammare och fyra härdar samt 3,000 skepp:d stångjernssmide, mot 20 skepp:d 19 lisp:d $2\frac{6}{17}$ skålp:d hammarskatt.

Schebo bruk i Ununge socken å två hammare och tre härdar samt 2,300 skepp:d stångjernssmide mot 20 skepp:d hammarskatt. Här finnes äfven ett valsverk, derå får tillverkas 2,000 skepp:d Jernplåtar, men tillverkningen deraf har nu blifvit betydligan förminskad.

Rånäs bruk i Fasterna socken å en hammare och två härdar, samt 1,200 skepp:d stångjernssmide, mot 3 skepp:d 15 lisp:d hammarskatt och 333 R:dr 16 sk. Banko rekognition.

Ortala bruk i Wäldö socken å två hammare och tre härdar samt 800 skepp:d stångjernssmide, mot 8 skepp:d hammarskatt.

Nyqvärns bruk i Thuringe socken å två hammare och tre härdar, stål-ugn och särskild hammare för stålreckningen samt dessutom två spikhammare och 1,000 skepp:d änessmide till bränstål och manufaktur, hvaraf 460 skepp:d tills vidare blifvit förvandladt till stångjernssmide, mot 15 skepp:d 8 lisp:d hammarskatt.

Vid Bränninge bruk i Tveta socken tillverkas numera endast billar, plogar, spadar, yxor, hästskor och söm till ett värde af 1,366 R:dr 32 sk. Banko; vid Johannisforss manufakturverk i Forssmarks socken vagnsfjedrar, axlar och svanhalsar m. m. samt vid Wira manufakturverk liar, äggjern, trädstocksbillar och dylikt.

Bland de *Fabriker*, som finnas inom Läuet, utmärka sig:

Gustafsbergs porcellainsbruk och vaxljusfabrik, der 180 arbetare äro ständigt sysselsatte, och hvarest tillverkas porcellain för 87,000 R:dr och vaxljus för 15,000 R:dr Banko.

Tumba pappersbruk, hvarest med en arbetspersonal af 75 karlar och 10 barn årligen tillverkas papper och sedelblanketter till ett värde af nära 50,000 R:dr Banko.

Finnboda och Hermansdahls beck- och kinnröksbruk, å Sicklaön, der årliga tillverkningen uppgår till 2,690 tunnor beck och 1,940 $\frac{1}{2}$ kinnrök, beräknat till värde af omkring 20,000 R:dr Banko.

Kummelnäs fabrik å Wermdön, der ättika, mergel och saltpetersyra tillverkas för omkring 2,000 R:dr Banko.

Mölna färgstoftsfabrik å Lidingsön, der årligen förmalas 400 skepp:d bresilja och 200 tunnor krita, tillsammans i värde beräknat till 5,533 R:dr 16 sk. Banko.

Nyforss pappersbruk i Tyresö socken, der tillverkningen af takpapper under sednare åren varit ganska betydlig; samt

Norrtelje gevärsfaktori, der gevärstillverkningen dock numera blifvit mycket nedsatt, så att under ifrågavarande fem år endast 6,400 st. gevär blifvit levererade.

År 1836 anlades af ett bolag vid Ålsten i Bromma socken en fabrik för beredande af animalisk gödsel. Detta och följande året tillverkades der, med en arbetspersonal af omkring 40 personer, 15,000 tunnor, till ett värde af omkring 17,500 R:dr Banko, men i anseende till förminskad afsättning upphörde detta bolag vid 1837 års slut med all vidare tillverkning, hvarpå inventarierna blefvo försålde till ett nytt bolag, som åter satt fabriken i gång.

Flere läderberedningsverk finnas såsom vid Tomtebodas och Åhkistan i Solna socken, vid Äppelviken i Bromma socken, vid Liljeholmen i Brännkyrka socken, vid Hamra i Närtuna socken, samt vid Lenalund i Fästerna socken.

Vid Sundbyberg i Bromma socken är ett vaxblekeri.

Ett vid lägenheten Wargtorpet eller Jerfva i Solna socken inrättadt Kattunstryckeri, tillika med väfverifabrik, appreturverk och kemiskt blekeri har numera nedbrunnit.

Åhle mekaniska bomullsspinneri i Tveta socken nedlades 1836, då verket bortfördes.

Klädesfabriken vid Charlottendahl i Brännkyrka socken har blifvit flyttad till Korrektionshuset å Långholmen.

Vid Liljeholmen i Brännkyrka socken anlades 1836 ett sockerbruk, hvarest under nio månaders tid tillverkades 85,700 Z socker, men sedermera har verket blifvit nedlagt och alla inventarierna bortförde.

En vid Waldemarsudde å Kongl. Djurgården uppförd oljeqvarn har sedan år 1836 icke varit i gång.

Mjöl- och sågqvarnar till husbehof finnas allestädes, men bland de förstnämde utmärka sig, framför andra, qvarnarna vid Uddby i Tyresö socken, Wällinge i Salems socken, Wester-Lisa och Penningby i Länna socken samt Lo i Kulla socken, så väl för myckenheten som godheten af det mjöl, som der måles.

Bland tegelbruken, derå äfven i alla delar af Länets finnes tillgång, utmärka sig för den största produktionen det vid Slagsta i Botkyrka socken, der årliga tillverkningen uppgår till 75,000 taktegel och 300,000 murtegel; ett vid Rånäs bruk nyligen anlagt, der 300,000 tegel årligen tillverkas, samt de vid Sättra i Salems socken, Stenby å Adelsön, Lina i Wester-Telje socken och Ragnilsborg å Södertelje stads mark.

Jagt är icke att anse såsom näringsfång någonstades i Länets, utom i skärgården, der jagten å sträckfogel lemna någon, ehuru ringa, behållning.

Fiske deremot utgör för en del af skärgårdsboarne deras hufvudsakliga näringsfång. Strömmingsfisket, som är af största betydelse, har bibehållit sig vid samma godhet som förut, äfvenså sikfisket, men det öfriga fisket och skälfångsten har försämrats något.

Saltpetertillverkningen har i flere orter alldeles upphört och i de öfriga aftagit i följd af det nedsatta lösningspriset å saltpetern.

Af *kolning* och *forsling* för bruken har allmogen i norra delen af Länets god förtjenst.

Sjöfart idkas allmänt af allmogen å öarne och kustlandet allt ifrån Öhrskär till Landsort, men synnerligast inom Wätö, Singö, Waddö och Rådmansö socknar, der den utgör en hufvudsaklig näringsgren. För närvarande bedrifves den inom samtliga skärgårds-socknarne med 56 skonorter och galeaser samt 140 jagtbåtar, hvardera öfver 5 läster, eller med tillsammans 196 större och mindre fartyg, hvilkas sammanlagda lästetal uppgår till 4,697.

Ladugårds-skötseln drifves i trakten kring hufvudstaden, skiljd från jordbruket, såsom en särskild mycket lönande näringsgren.

Skjutsningen i Stockholm och vid gästgifvaregårdarne närmast derintill utgör för mängden en icke obetydlig inkomstkälla, ehuru menligt den för öfrigt verkar på folkets sedlighet och moraliska bildning.

Bränvinsbränningen, som isynnerhet vid de större brännerierne utgör en särskild näringsgren, har förminskats dels för skogsbrist, dels för de låga bränvinspriserne och dels emedan genom den nu gällande Nådiga Förordningen om bränvinsbränningen i Riket, bränningstiden blifvit förkortad

och afgiften så förhöjd, att bränvinsbränning med mindre pannor icke lemnar någon mot besväret lönande vinst. Till bränvinsbränning hafva blifvit begagnade

	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.
Pannor af 15 kannor och derunder . .	266	260	251	172	187
— från 15 till och med 25 kannor	3,344	3,368	3,155	2,313	2,547
— från 25 till och med 35 dito	979	978	904	718	687
— från 35 till och med 50 dito	297	286	236	156	160
— öfver 50 kannor	200	190	159	132	135
Summa Pannor	5,086	5,082	4,705	3,491	3,716

Häraf synes att redan första året sedan 1835 års Bränvins-Förordning blef gällande, minskades antalet af bränvinspannorne med mera än en fjerdedel.

Då hufvudstaden å alla sidor omslutes af Länet, är det naturligt att densamma ock skall utgöra hufvudsakliga afsättningsorten för hvad inom Länet produceras. Någon del af spanmålen säljes dock i norra delen af Länet, för att derifrån direkte afföras till Norrland, och strömming säljes eller bortbytes mot säd i nästan alla hamnar vid Mälarens stränder.

Kommunikationerne till lands och vatten hafva genom flere arbeten blifvit lättade.

Den uti sista berättelsen omförmälde kanalgräfning mellan Wärtan och Djurgårdsviken har blifvit fullbordad och visat sig vara af åsyftad nytta.

Efter flere anstälde försök har det lyckats att vid Södertelje kanal afleda de källsprång, som genom utskärningar i kanalbankarne förorsakade ständiga ras, så att någon skada af dessa källsprång på mer än tvenne är icke inträffat. Med kanalfarten har förhållandet varit sådant, att kanalen, som år 1832 befors af 1,351 fartyg och 404 båtar, hvilka uti kanal- och slussafgifter betalade 5,481 R:dr 29 sk., har under nu ifrågavarande fem år befarits

år 1833 af 1,266	fartyg och större	båtar
„ 1834 af 1,237	dito	dito
„ 1835 af 1,388	dito	dito
„ 1836 af 1,485	dito	dito
„ 1837 af 1,413	dito	dito
<hr/>		
Summa	6,789	fartyg och större båtar.

Inkomsterne af disse fartyg och större båtar hafva under samma år utgjort:

år 1833	:	.	.	.	.	.	.	.	.	5,318:	4.	8.			
„ 1834	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5,230:	39.	4.			
„ 1835	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6,217:	37.	4.			
„ 1836	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6,592:	17.	4.			
„ 1837	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7,211:	27.	4.			
samt af mindre båtar för alla åren	.	.	.	.	.	.	.	.	.	404:	4.	—			
<hr/>											eller tillsammans	Banko R:dr	30,974:	34.	—

Waddö kanal har blifvit så utvidgad, att den nu kan befaras af 8 fot djupgående fartyg.

Öfver det så kallade Lallehofs sund emellan Svartsjölandet och Lofön har en bro blifvit bygd, som kostat 11,500 R:dr Banko, och hvar till hemmansägarna å Svartsjölandet bidragit med 100 R:dr Banko af hvarje mantal.

Inom Sollentuna härad hafva två nya häradsvägar år 1834 blifvit indelade, hvarigenom lättare kommunikation inom häradet vunnits.

Å de allmänna landsvägarne hafva flere svåra och farliga backar blifvit borttagne, dels genom sänkning och dels genom vägarne omläggning, såsom å landsvägen emellan Norrtelje och Stockholm Halls backe inom Kårsta socken och Åbikistbacken inom Solna socken; å landsvägen emellan Stockholm och Södertelje Nyboda backe inom Brännkyrka socken, samt å landsvägen emellan Södertelje och Mariefred Djupdåhls backe inom Wester-Telje socken, denna sista på bekostnad af Herr Kammar-Rådet och Riddaren N. Dufva, men de andra genom sammanskott af flere Länets invånare.

Politisk Författning.

Kammarverk. Inga nya hemman hafva fallit i ödesmål eller derifrån blifvit upptagne och ej heller hafva några nya hemman eller nybyggen blif-

vit skattlagda. I allmänhet är hemmans-klyfningen ej sträckt längre än till $\frac{1}{6}$:dels och å några orter $\frac{1}{6}$:dels mantal. Under åren från 1833 till 1837 hafva skiftesförrättningar blifvit afslutade å $285\frac{3}{60}$:dels mantal med

7,403	tunnland	$26\frac{3}{10}$	kappland	åker,
10,878	”	$26\frac{7}{10}$	”	äng,
1,110	”	12	”	uppodlingsmark,
41,999	”	$31\frac{3}{5}$	”	afrösningsjord
2,239	”	$5\frac{9}{10}$	”	impedimenter, eller

tillsammans 63,632 tunnland, $6\frac{1}{2}$ kappland mark;

hvarvid 66 delägare utflyttat och 345 blifvit kvarboende å sina gamla tomter.

Af bifogade tabell synes att Länet innehåller $4,036\frac{23}{120}$:dels formedlade hemman af olika natur.

Statsbidrag. Lättheten att när som helst i hufvudstaden få sina varor mot penningar förbytta gör att Krono-Utskylderne i allmänhet ordentligt utgått. Endast inom Lyhundra fögderi har någon betydligare del af dem behöft utmätas.

Af tabellerne inhemtas, att

Bevillningen för Länet uppgår till	151,443: 38. 11.
Ständige räntor till	210,492: 26. 3.
Arrendemedel till	36,415: 32. 9.
Kostnad för rustning och rotering till	128,982: 40. —
Kostnader för städernes styrelse till	1,703: 37. 4.
Clercie-statens underhåll till	100,863: 41. 11.
Fattigförsörjning till	11,871: 15. 8.
Skjuts till	56,721: 28. —
Väghållning till	88,796: 29. —
Diverse afgifter, onera och allmänna besvär till	38,194: 15. 10.
eller alla statsbidrag till ett sammanräknadt belopp af	825,486: 17. 8.

Roteringen är mycket lindrad genom den legohjelp, som fortfarande erhålles af Länets enöres-kassa, då soldat för vacantröte skall uppsättas.

Uti ingen del af riket är skjuts, väghållning, inqvartering och kronobrefbäring så betungande som uti den närmast hufvudstaden belägne del

af Stockholms Län. Skjutsskyldigheten uppskattas ock der till 53 R:dr 16 sk. Væghållningen till 50 R:dr, och inqvarteringen till 15 R:dr allt Banko på hvarje mantal och krono-brefbåringen anses ganska ofta svårare än skjutsen.

Politie. Genom Krono-Betjeningens, af Domaremakten och Presterskapet kraftigt understödda, bemödanden har allmänna ordningen blifvit tillbörligen uppråthållen.

Skolorne och de inom några församlingar ingångne nykterhets- och måttlighets-föreningar bidraga äfven till befrämjande af ordning och sedlighet.

Ehuru presterskapet med berömvärdt nit sökt befordra inrättandet af folk-skolor, saknas dock sådana ännu inom flere socknar, hvarest undervisningen således fortfarande måste besörjas af föräldrarne sjelfva eller andre derfyll utsedde äldre personer; men denna undervisning blifver dock alltid ofullständig och sträcker sig ej längre än till christendomskunskap och innanläsning, samt stundom äfven till skrifning. Uti de flesta, så väl äldre som nyare skolor har vèxellundervisnings-metoden numera blifvit införd.

Under de fem år, denna Berättelse omfattar, hafva skolor på flere ställen blifvit inrättade, nemligen på Utön, der läraren aflönas af grufbolags-intressenterne; i Österhaninge socken, genom Enkefru Bremers försorg, och varder skolan till större delen på hennes bekostnad underhållen; i Tyresö socken en skola, som 3 månader om året är stationär och 5 månader ambulatorisk; i Sorunda socken, der undervisningen besörjes af Orgelnisten och Klockaren; i Munsö socken, der den förra skolan år 1828 upphörde; vid Gustafsbergs porcellainsbruk, på bolags-intressenternes bekostnad; i Frötuna socken en ambulatorisk skola, hvarest läraren åtnjuter lön af socken-magazinet; i Edsbro socken, der Klockaren är Skollärare, samt i Knutby socken.

Härförutan hafva byggnader blifvit uppförde till slöjdskola i Turinge socken och läs-skola i Tveta socken.

För *Helsovården* inom Länet äro antagne 2:ne ordinarie och en extra Provincial-Läkare med bestämda distrikt och bostäder i Stockholm, Norrtelje och Sigtuna, samt dessutom en Provincial-Chirurg, med skyldighet att besörja sjukvården inom Länshåktet.

Å Seraphimer-Lazarettet har allt sedan början af år 1833 för Länets räkning funnits 30 sjuksängar, hvarförutan, på sätt uti förra femårs-berättelsen omförmåles, sjukvård äfven meddelas uti dertill inrättadt rum å Smedjegårdshäktet, hvartill kostnaden bestrides genom ett årligt anslag utaf Länets kurhusmedel af 300 R:dr Banko.

Antalet af dem med venerisk sjukdom behäftade, som blifvit vårdade å Länets kurhus, har utgjort: år 1833	93.
„ 1834	122.
„ 1835	115.
„ 1836	132.
„ 1837	172.
således för desse fem år tillsammans	634.

Vid det af Ryttmästaren Löfvenström år 1811 stiftade Lazarett inom Hammarby socken erhålla fattige, såsom förut, kostnadsfritt underhåll och läkare-vård, och läkare-inrättningen inom Botkyrka och Salems socknar fortfar.

Tillgång till biträde af undervista barnmorskor finnes i nästan alla socknar af Länets. Två och tre församlingar hafva dock stundom förenat sig om en gemensam Barnmorska och uti några af de nära intill städerna belägna socknar underhållas icke egna barnmorskor, utan erhålles från staden det vid förlossningarne nödige barnmorske-biträdet.

Uti Södertelje finnes särskild stads-läkare antagen och den i Norrtelje boende provincial-läkaren åtnjuter af staden arfvode såsom stads-läkare.

Vid Forssmarks, Schebo och Hargs bruk underhållas på Bruksägarnes bekostnad läkare, af hvilka allmogen i trakterne kring desse bruk erhålla nödig vård.

Ett socken-apothek finnes inrättadt inom Österåkers socken.

Utaf den år 1834 gångbara cholera-farsoten blefvo mellan 500 och 600 personer af Länets invånare angripne, bland hvilka omkring 200 dogo. För öfrigt har helsotillståndet varit godt, utom i början af år 1837, då en epidemisk influensa, ehuru icke af farlig art, spridde sig öfver större delen af Länets.

Allmänna Institutet för Döfstumma och Blinda å Kongl. Djurgården har vunnit en anseelig utvidgning genom den af Rikets Ständer vid 1835 års Riksdag beviljade tillökning af 2,000 R:dr Banko uti det åt Inrättningen förut gjorde anslag. Derigenom har tillfälle till fri undervisning och fritt underhåll vid Institutet kunnat lemnas åt ytterligare 13 elever, så att friplatser nu äro för 2:ne från Stockholms stad och 3:ne från hvarje stift, hvarförutan på inrättningens egen fond underhållas så många fattiga barn, som tillgångarne medgifva. Då härtill räknas de för hvilka betalning erlades, uppgick antalet på samtliga eleverne år 1837 till 56. Styrelsen föres af en direktiön och inrättningens fortjenstfulle stiftare Protokolls-Sekreteraren och Riddaren Borg fortför intill sin död att vara dess föreståndare och förste lärare.

Fattig-försörjningen bestrides dels genom utdelning från socken-magaziner och fattig-kassor, dels genom sammanskott inom socknarne af matvaror och penningar. Fattighus finnas inom de fleste socknar, men i de öfrige vårdas de fattige inom de rotar till hvilka de höra. I socknarne kring hufvudstaden är fattigförsörjningen mycket betungad genom den mängd barn, som framfödas af fattigt statfolk, och vid föräldrarnes frånfalle ofta af församlingarne måste helt och hållet försörjas.

Skall hafva årligen blifvit hållne, och för dödande, utom skallgång, af rofdjur erhållas, enligt derom år 1833 ingångne öfverenskommelser, bestämde premier, som utgöras af hemman, torp och lägenheter samt sådana backstugusittare, hvilka hafva kreatur, distriktvis, särskilt inom Södertörn, Färentuna härad och öfrige delen af Länet, med undantag af några öar, hvilka, enär de, genom sin belägenhet, af desse öfverenskommelser icke äga någon nytta, hafva blifvit befriade från skyldigheten att uti desamma deltaga. Inom alla distrikten erhålles för björn 33 R:dr 16 sk., för varg 10 R:dr och för lo 8 R:dr, allt Banko, lika för gammalt och ungt rofdjur, samt inom Södertörns distrikt dessutom för räf 3 R:dr samma mynt, och dubbel premie för dräktig hona af alla dessa slags rofdjur.

Gästgifveri-skjuts blef år 1836 inrättad å Wermdön, der sådan förut saknats, och bestrides för närvarande genom entreprenad. Ångbåtarne, som i alla riktningar befara Mälarn och skärgården, och stundom äfven begagnas till krono-transporter, medföra fortfarande mycken lindring i skjutsbesväret.

Antalet af de gästgifverier, värdshus och krogar, hvilka bränvins-minuterings-afgift blifvit påförd, uppgick år 1837 till 219.

Städer.

Södertelje. Handel, handverk, fabriksrörelse, sjöfart, tobaksplantering och tegeltillverkning utgöra de näringsgrenar, hvaraf stadens invånare hafva sin bergning. Välmågan är i märklig tillväxt, hvartill orsaken till ej obetydlig del ligger i den ökade rörelse i staden, som uppkommit genom den å sednare åren tilltagande farten å Södertelje kanal.

År 1837 uppgick folkmängden till 1,078 personer, eller 57 mera än 1832, och funnos förstnämde år i staden fem handlande, hvilka omsatte varor för omkring 134,000 R:dr Banko, samt 47 handverkare och fabriksidkare, hvilkas årliga tillverkningar uppskattats till 63,000 R:dr samma mynt. Ibland de sednare utmärka sig Hofslagaren Ekenberg genom sin vagnsfabrik, som sysselsätter 30 personer och der särdeles goda äkdon af alla slag förfärdigas, samt Kopparslagaren Edström för sina bränvins-brännings-apparater och brandsprutor.

För sjöfarten finnes ej mer än 3 fartyg om tillsammans 50 lästers dräktighet.

Tjugusex fattiga borgar-enkor och andra medellösa personer idka salubak, synnerligast af sockerkringlor och pepparkakor, hvaraf en stor del säljes i Stockholm och på marknader.

Tobaksplanteringen lemnar årligen mellan 2,000 och 3,000 lisp:d tobak.

Bildningen är i tillväxt, sedligheten förbättrad, undervisnings-anstalterne begagnas mera allmänt, fylleriet har aftagit och sparsamhet samt flit äro i allmänhet rådande.

En sparbank har i staden blifvit inrättad.

Norrtelje. Handel och handverk fortfara att vara de näringar, derå denna stad grundar sitt bestånd, hvaremot fisket, som fordom varit temmeligen indräktigt, nu blifvit mycket mindre gifvande.

Handelsrörelsen består egentligen deruti, att förse ortens invånare med de förnödenheter, som af dem sjelfva ej kunna produceras.

Folkmängden, som år 1832 uppgick till 1,106 personer, har under de derpå följande fem år blifvit förminskad med 91, så att den år 1837 ut-

gjorde 1,015. Detta år biefvo skattskrifne 9 diverse-handlande, 1 läderhandlare, 2 mjöllhandlare, 1 smideshandlare, 3 nipperhandlerskor, 1 bokbindare, 4 karduanmakare, 4 garfvare, 2 guldsmeder, 1 glasmästare, 3 hattmakare, 2 hofslagare, 6 kopparslagare, 2 kakelugnsmakare, 1 målare, 1 murare, 2 sadelmakare, 4 skomakare, 3 skräddare, 3 snickare, 2 svarfvare, 1 sämskmakare, 1 tunnbindare, 2 vagnmakare, 1 apothekare, 4 bagare, 1 fiskhandlare, 5 krögare, 6 slagtare, 1 sockerbagare och 1 värdshusidkare.

De mindre goda skördar, som åren 1836 och 1837 inträffat i orten, har menligt inverkat på handeln och handtverkerierne, så att de under samma år lemnat mindre behållning.

Sjöfarten har såsom förut varit inskränkt till varors afhentande från Stockholm, samt bedrivits med endast 2 jaktbåtar om tillsammans 28 läster.

Mot invånarnes bildning och sedlighet är i allmänhet icke något att anmärka och dryckenskapslasten har snarare af- än tilltagit, ehuru ingen nykterhets- eller måttlighets-förening blifvit ingången.

Ehuru staden under de sednare åren icke vunnit någon märkbar förkofran i ekonomiskt hänseende, är dock ställningen ännu temmeligen tillfredsställande och allmänna utskylderne utgå ordentligt.

Undervisningen i stadens skola har hittills blifvit besörjd af stadens Komminister och Orgelnist gemensamt, men sedan Handelsmannen Johan Niclas Billborg till skol-inrättningen skänkt 6,666 R:dr 32 sk. Banko och Enkefru Anna Elisabeth Almgren, född Billborg, åt samma inrättning förärat en gård i staden jemte ett tunneland åker och en ängsloft, kommer berörde inrättning att utvidgas.

Äfven till fattigvården har Handelsmannen Billborg sträckt sin omsorg och dertill anslagit 5,000 R:dr Banko.

Öregrund. Handel och handtverk äro i anseende till stadens för kommunikation åt landssidan obehväma läge af ringa betydenhet, och som sjöfarten, deraf staden förut skördat mycken vinst, på sednare tider allt mer och mer aftagit, har ock den fordna välmågan helt och hållet forsvunnit.

År 1837 funnos härstädes 6 diverse-handlande, 1 nipperhandlerska, 1 färgare samt 7 handtverkare. Sjöfarten var redan då så ringa, att den ej idkades

idkades af stadens skeppare med mer än 2 galeaser om tillsammans 69 läster. Öfrige skeppare i staden föra fartyg för bruken och andra städer och sjöfolket skaffar sig hyra, der den kan erhållas, på in- eller utrikes orter.

Samma år uppgick folkmängden till 583 personer eller 17 mindre än år 1832.

Sedlighet, nykterhet och laglydnad äro bland stadens invånare i allmänhet rådande.

Östhammar. Handeln med kringliggande orten är icke obetydlig och handtverken medföra god utkomst för idkarne deraf; hvaremot fisket, som tillförene varit ganska indräktigt och gifvit fiskerskapet i välstånd och inflytande företråde framför öfrige klasserne af borgerskapet, betydligt försämrats, så att denna näringsgren numera lemna ringa behållning.

I staden funnos år 1837 sju diverse-handlande, 1 nipperhandlerska, 2 färgare, 1 urmakare samt 35 handtverkare.

Sjöfart idkades endast med ett öppet fartyg om 45 läster.

Folkmängden, som sedan år 1832 blifvit ökad med 9 personer, uppgick år 1837 till 511.

Äfven här råder ordning, nykterhet och sedlighet, sedan den förr vanliga, såkallade Söndags-handeln, numera upphört.

Nytt skolhus af 2 våningar, med boningsrum för skolläraren och klockaren har blifvit uppfördt och nybyggnad af kyrktorn är påbörjad.

Öregrund och Östhammar hafva gemensam Borgmästare.

Sigtuna. Handel, handverk, åkerbruk och fiske utgöra stadens näringsfång.

År 1837 funnos 2 diverse-handlande, 1 urmakare, 1 färgare och 20 handtverkare, deribland 6 kakelugns- och krukmakare.

Folkmängden utgjorde samma år 412 personer, således 35 mera än 1832.

Mycken fattigdom råder hos stadens invånare, men mot deras sedlighet och laglydnad är intet att anmärka.

År 1835 fullbordades en bro- och färg-anläggning vid stadens östra färjestad, hvarigenom allmänna rörelsen och kommunikationen blifvit betydligt lättad och år 1837 inrättades gästgifveri, då trenne närbelägna byar blefvo anslagna till skjutsens bestridande.

En extra provincial-läkare är härstädes stationerad.

Waxholm. Denna stads invånare vinna sin bergning genom handel, sjöfart, fiske och något handtverkeri. Den mest indrägtiga handel består deruti, att ved och timmer uppköpes i skärgården och föryttras i Stockholm; och i sammanhang med denna handel drifves en ej så obetydlig sjöfart med 22 öppna jakter om tillsammans 330 läster.

Stadens borgerskap utgjordes år 1837 af 7 handlande, 4 garfvare, 2 repslagare, 2 smeder, 5 skomakare och 2 snickare samt 46 andre borgare, af hvilka de fleste sysselsatte sig med fiske och sjöfart.

Folkmängden utgjorde berörde år 857 personer, eller 53 mera än 1832.

I afseende på sedligheten är förhållandet mindre tillfredsställande. Dryckenskapslasten är temmeligen allmän och oordningar tilldraga sig esomoftast, till en stor del föranledda af det sysslolösa lif de sjöfarande föra under det de äro nödsakade att härstädes uppehålla sig i afbidan på gynnande vindar. Ordningens upprätthållande härstädes är så mycket svårare, som stadens Justitiarie har så obetydliga inkomster af sin tjänst, att han är nödsakad söka andra utvägar till sin bergning och derföre äfven tidtals bott i hufvudstaden.

Stockholm i Lands-Canzliet den 25 November 1839.

C. RÅLAMB.

G. M. Gyllenhoff.

G. Östberg.

